

szekér tetejére csiptetőnek rakják ra, hogy a szénát fogja le. S a mocskot, az apróságot, azt elégetik. Nem maradhat mocskok a réten, met akkor azt a szél szétfújja, s akkor nem jó.”

Végül néhány szó a *szénatárolásról*. A fedett munkatérként, takarmánytárolóként és nagyállattartásra egyaránt szolgáló *csűr* a patak völgyekben elhelyezkedő gazdasági udvar fontos épülete.¹² Nagyobb a lakóházaknál, falanyaga (1900 körül még egységesen) boronafa, keresztvéges, csapolt, zsilipelt technikával készült. Középső szérürésze szekérrel nem járható át, a hátsó falon legfeljebb kis ajtó található. A középső terület neve *csűr* vagy *csűrköze*. A fölötté lévő padlástér a *rákó*, az elcsépeletlen rozs és a szalma tárolóhelye. A csűr valamelyik oldalán meghosszabbított ereszalja szolgál sarjufű vagy faanyagok tárolására. Ha az épületnek csak az egyik oldalán van istálló, a másik oldal szolgálhat takarmányok, gabona tárolására. Az épület oldalfalát is kihasználják: gereblyét, kaszát, s egyéb gyakran használatos kézi szerszámokat akasztanak rá.

Szénatárolásra szolgál még – kiegészítő szereppel – a fentebb már említett *szénatartó*, mely rendszerint a kaszáló oldal tetején áll. Ha a csűr megtelik, vagy a kaszáló már túl távol esik a lakótelektől, ideiglenesen ide szállítják a levágott fűvet. Télen, a csűrben lévő takarmány fogytával lóval vontatják be a házhoz a szánra rakott szénát.

Berkes Katalin

Kisbaconba vezető utak

Ugyanazon az útvonalon érkeztem 1984-ben Kisbaconba, amelyen a székelyudvarhelyi kolégiumban tanuló Benedek Elek is annyiszor megfordult: a Rika erdején keresztül. A táj, mely annak idején felkeltette érdeklődését a népmondák és regék iránt, most is éppoly vadregényes, mint hajdanán. Vargyasig bányászbusszal zötykölődöm, onnan rönkvontató traktorral, majd a baróti fejtésnél dolgozó önürítő teherautóval, – hogy az idők változását érzékeljem és érzékelthessem. Nagybaconból pedig toronyiránt vágok neki az útnak, az apostolok lován.

Kisbacon, nr. 81. Főlöszeges a házszámot megjegyezni, a kocsút hatalmas fenyő – amelyeket ő ültetett, és amelyeket végső kétségbeesésében ki akart vágatni, csakhogy a *Cimborát* fenntarthassa – amúgy is eligazítanak. A látogatók előtt mindig kitért szárnyú vaskapu köoszlopán pedig ott a bronzbetűs tábla: CASA MEMORIALĂ BENEDEK ELEK EMLÉKHÁZ.

Megilletődve állok meg az oszloperkélyes ház előtt, melyet kúriaként tisztelnek a helybeliek és az idelátogatók. Alig nyomom meg a csengőt, máris megjelenik az ajtóban Bardócz Lehelné Gajzágó Éva, az emlékház gondnoka, és azt kérdezi: látogatóként vagy riporterként teszem tiszteletemet? Mulasztásaimat szeretném pótolni, feleltem, amihez kiváló alkalmat kínált a kettős Benedek Elek évforduló, amikor is az emlékház működésének akkor már másfél évtizedes történetét vehettük számba.

Ami annál könnyebben ment, mivel a *Korunk* szerkesztőségében tartott 1980-as muzeológiai tanácskozás óta ismertük egymást. Akkor még nem tudtam, hogy kolozsvári születésű; érthető tehát, hogy azzal kezdtem „faggatózásaimat”: miként került Kisbaconba, s hogyan lett az emlékház gondnoka?

Férjem az állatorvosít végezte Kolozsváron, amikor megismerkedtünk, én pedig az Állami Magyar Opera kórusában énekeltem. Jó ideig nem is sejtettem, hogy Benedek Elek dédunokájával hozott össze a sorsom. Ezt csak azért említem, hogy ezzel is érzékeltsem: ebben a családban nem szokás azzal kérkedni, hogy ki kinek a leszármazottja? Nos, miután a férjem végzett, a közeli Szárazajtára helyezték, s így hazaköltöztünk Kisbaconba. A házat fényképről már ismertem, de elállt a lélegzetem, amikor a maga valóságosságában is megláttam. Hát még amikor beléptünk Flóra néni szobájába, amely most már a mi otthonunk! Ugyanazok a bútorok, amelyekkel Benedek Elek rendezte volt be a lakást, ugyanazon a tárgyak, amelyeket ő használt!

¹² A völgyi gazdaságok településképeről, a háztelek épületeiről, az építőanyagokról, és különösen a lakóházak típusairól Cs. *Sebestyén Károly* közölt átfogó tanulmányt *A gyimesi csángó ház* címmel. Néprajzi Értesítő. 1909. 190–200. old.

Olyan érzések lettek úrrá rajtam, hogy még most is küszködöm a meghatottságtól, ha felidézem azokat a pillanatok. Aztán anyósom, Bardócz Jenőné Lőrincz Júlia bevezetett a múzeumba, s azt mondta: „Figyeld meg jól, hogy mit mondok a látogatóknak, mert azt szeretném, hogy a következő csoportot már te fogadjad...” Úgy éreztem magam, mint akit hirtelen mélyvízbe dobtak; de hamarosan magam is belejöttem a tárlatvezetésbe. Mindez 1978-ban történt; így kerültem én az anyósom helyébe.

• *A jelek szerint nem bánta meg, hogy elkerült Kolozsvárról.*

Erről szó sincs, egy pillanatilag sem merült fel bennem ez a kérdés. Az igaz, hogy a zene áll hozzám a legközelebb, de emellett gyermekkorom óta szenvedélyesen érdekelnek a régi korok emlékei, főként az irodalomtörténeti bűvárkodások. Itt most kiélhetem ezt a szenvedélyemet, illetve későn felfedezett pedagógusi hajlamomat. Többnyire kisiskolások, diákok, sőt óvodások keresik fel csoportosan az emlékházat. Mindig kifaggatom őket: mit olvastak, meddig jutottak Benedek Elek megismerésében? És az ő tudásszintjükhöz igazítom magyarázataimat. Hogy minden alkalommal új ismeretekkel gyarapodjanak. Mert vannak csoportok, amelyek először óvodásként jártak itt, majd felső tagozatos korukban. Ezért mondom: itt talán ez a legnagyobb követelmény, hogy az ember szeresse a gyerekeket. Valahogy olyanformán, mint Benedek Elek.

• *Júlia néni minden jel szerint büszke a menyére: jó utódot nevelt belőle. Egyébként készséggel áll ő is az érdeklődők rendelkezésére, valahányszor ez szükséges. Ilyen alkalom ez a mostani is, amikor személyes emlékeire vagyok kíváncsi. Hiszen a Benedek Elek-unokák egyike ő, aki még „édes nagyapókám”-nak szólíhatta annak idején az író.*

Hét éves voltam, amikor nagyapó meghalt. A kisebb unokák közé tartoztam, de azért sok minden megragadt az emlékezetemben, ami azokban az években történt, vagy amiket nagyapó nekünk elmesélt. Mi ugyan szüleimmel Csíkszeredában laktunk, de a nyarakat mindig itt töltöttük. Mert ez volt az ő kívánsága, hogy nyáron mindig együtt legyen a nagy család. Azt mondta: azért építtette ilyen nagyra a házat, hogy mindenik gyermeke családostól elférjen benne. 1943-ban kerültem végképp Kisbaconba, s védőnőként dolgoztam a baconi körzetben egészen 1969 májusáig, amikor rám bízta az emlékház gondnokságát.

• *Csaknem tíz éven át fogadta a látogatókat, akik közül bizonyára többen érdeklődtek a kúria építésének történetéről is. Előbb talán ezt az epizódot elevenítsük fel, hiszen nem mindenki olvashatta Lengyel Dénes irodalomtörténész (ugyan csak Benedek Elek-unoka) feljegyzéseit, miszerint az író sokáig bűntudat kínozta amiatt, hogy édesapja kénytelen volt eladni „legszebb földjeit”, csakhogy őt taníttathassa.*

Benedek Elek taníttatása valóban felemésztette a családi birtok nagy részét. Úgy tudom azonban, hogy a szülők nem emiatt aggódtak elsősorban, hanem azért, mert attól tartottak: Elek fiuk többé nem fog visszakerülni hozzájuk. Na de 1882-től kezdve, tehát már 23 éves korától egymás után jelentek meg könyvei, s azok jövedelméből rendre visszavásárolta az eladott birtokrészeket. Az 1894–1896 között kiadott *Magyar mese- és mondavilág* öt kötete pedig lehetővé tette számára, hogy a további fölvásárlás mellett a házat is felépíttethesse. Azt nem említeztem meg, hogy ki tervezte az épületet, de arra határozottan emlékszem, hogy nagyapó egy Raffay nevű ácsmestert emlegetett, aki az építési munkálatokat vezette. Sokat hallottam a kalákázásról is. Nemcsak a helybeliek siettek segítségére, de megjelentek a környékbeli falvakból is. Különösen meghatotta őt az a jelenet, amikor egymás után fordultak be a portára a kövel megrakott magyarhermanni szekerek. Ennek az a története – most jövök rá, hogy még nem említettem senkinek –, hogy a hermányiak annak idején nagyon megharagudtak volt Benedek Elekre a székely népeletet ábrázoló első regényéért, *A kollektorért* (1886), mivel magukra ismertek benne.

• *Meddig tartott az építés?*

Két évig, 1898-ban került tető alá. Nyolc szobából áll, ezek közül kettőben, a nagy ebédlőben és a belőle nyíló oldalszobában van most az emlékkiállítás. Akkor már öt gyermeke volt, útban a hatodik, és még éltek a szülei, hát kellett a nagy ház, hogy majd az unokák is elférjenek. Azt akarta, hogy miután családot alapítanak, akkor is meglegyen mindenkinek a maga szobája. Tizenkét unokától volt hangos a ház, a kert, amikor itt nyaraltunk. 1921-ig a telet Pesten töltötte, tavasztól őszig itthon gazdálkodott. Hogy milyen eredménnyel? Saját magát némi öniróniával így jellemezte: „Elek apó mintagazdasága: csak ő tudja, vagy még ő sem, hogy mit fizet rája!”

Tény viszont, hogy nagyon szeretett gazdálkodni, kertészkedni. A harmincholdas kertben, a park sétányain kétezer fa maradt utána. Büszkébb volt a kertjére, mint talán egész irodalmi működésére. Végleges letelepedése után – úgy mondják –, valósággal újjászületett, megfiatalo-

dott. Pedig annyi mindent vállalt magára, hogy elsorolni is nehéz lenne. Sokat írtak az ő itteni sorsvállalásáról, de nekem a leginkább az tetszik, amit Magyar Lajos fogalmazott meg a *hazatérő emberről*. Kétszázezren menekültek innen, amikor Benedek Elek végképp hazatelepedett: „Ki tudja, hány ember szaladt meg akkor sejtett feladata, felelőssége elől, ki tudja megmondani ma, ki kérheti számon ma; eltakarta emléküket, számukat, nevüket az idő, a történelem. Lehet, hogy papoltak még valahol boros asztalok mellett a népről, a népszolgálatról. Az is lehet, hogy egyikben-másikban összeomlott a gyengeséget takaró színes belső kártyavár – sírva odaborult a borpecsétes asztalra, a gyenge emberek gyengeségével. Amikor ők megszaltak feladataik elől, egyetlen ember jött szembe velük, egy ember jött, vállalni az elhagyott, felhagyott munkákat, mert tenni kellett valakinek, s mindig akad egy férfi, aki felismeri és vállalja azt, amit még tenni lehet, és tenni kell.” (Magyar Lajos: *Benedek Elek arcai*. Részlet. *Igaz Szó*, 1979. 9.)

„Benedek Elek 1921 nyarán költözik haza Kisbácsonba. Jó ideig nem mozdul ki a kúriájáról. Beszélni sem szívesen beszél, mert tart attól, hogy szavait esetleg félremagyarázzák – írja Mózes Huba a *Korunkban*. – Zágoni István egyik riportjából tudjuk (*Keleti Újság*, 1921. november 15.), hogy mindenkinek csak egy tanáccsal szolgál: »Dolgozzatok, dolgozzatok!« Jó példával ő maga jár elől. Cikkeket közöl a *Keleti Újságban*, az *Ellenzékben*, az *Újságban*, a *Brassói Lapokban*. Főmunkatársa a *Keleti Újság Mesevilág* című gyermekirodalmi rovatának (1922 szeptemberéig). Ellátja a *Vasárnap* című néplap (1921. november–1923. január), valamint a *Vasárnap Újság* című irodalmi, művészeti és művelődési képeslap (1923. május–1925. március) főszerkesztői teendőit. Szerkeszti a *Cimbora* című gyermeklapot (1922. évi 29. számtól kezdve), a *Brassói Lapok* Gyermekvilág rovatát (1929 márciusától), valamint *Az én naptáram* című, Égető Árpád baróti nyomdász kiadásában megjelenő kalendárium 1922 és 1926 közötti kötetait. 1921 után mintegy harminc önálló könyvet, illetve füzetet jelentet meg. Ezek egy része – az Erdélyi Irodalmi Társaság felkérésére írott *Petőfi* (1922), a *Híres erdélyi magyarok* (1922), az *Öcsike könyve* (1922), az *Erdélyi népmondák* (1926), a *Kisbáconi történetek* (1926), *A püspök meg a püspöki, avagy: a magyar fa sorsa* (1927) – dicsőszentmártoni, szatmári, kolozsvári, nagyváradai és brassói nyomdáknak készült. 1925-ben az ő gondozásában adja ki a budapesti Athenaeum az *Erdélyi történeteket*, a kolozsvári Minerva pedig a *Gyermekszínház* című novella-, illetve színpadi jelenetgyűjteményt.

Írásaival a gyermekeket és felnőtteket egyaránt felölelő, legszélesebb olvasóközönséghez fordul, az új viszonyok közötti öntudatos és célszerű tájékozódás elősegítésének szándékával. A sajátosságok megőrzésének és a népek közötti közeledésnek leghathatósabb eszközét az irodalomban látja. Erre világít rá *Levél egy román ifjúhoz* című cikkében (*Keleti Újság*, 1922. április 2.), a *Cele trei Crișuri* című folyóirat körkérdésére (1922. június), valamint Kőmíves Lajos riporteri kérdéseire (*Keleti Újság*, 1923. május 5.) adott válaszaiban. Ez a szemlélet hatja át kritikai írásait is.”

1922. július 30-án Benedek Elek nagysikerű előadást tart a segesvári Petőfi-ünnepségen. Ettől kezdve mind gyakrabban lép személyesen is nyilvánosság elé, mert tudja, hogy a közönségnek az irodalmi életbe való tevékeny bekapcsolása nélkül a mégoly értékes irodalmi alkotás sem hathat. 1927 őszétől aztán már nemcsak alkalmi szereplésekre vállalkozik, hanem valóságos irodalomnépszerűsítő körutakat szervez, nem utolsósorban azért, hogy az *Újság* megszűntekor (1927. augusztus 13.) állás nélkül maradt székely íróknak és a súlyos beteg Sipos Domokosnak, majd pedig a fiatalon elhunyt író árvájának anyagi segítséget biztosíthasson.

Az irodalmi körutak szervezésével Benedek Elek korántsem érzi befejezettnek küldetését. Küzd a *Cimbora* fennmaradásáért. A művelődési élet fellendítése érdekében székely népművelő társaság megalakítását javasolja. Kellő támogatás hiányában azonban 1929. augusztus 15-én tényként kénytelen bejelenteni lapjának megszűntét, augusztus 16-án pedig – miközben Szentimrei Jenőnek szánt fogalmazványában éppen a népművelő társasággal kapcsolatos gondjáról ír – végképp kiejti kezéből a tollat. 1929. augusztus 17-én bekövetkezett halálával levelének a Zágoni-riportból ismert jó tanáccsal egybecsengő utolsó szavai – fő, hogy dolgozzanak – jelképes jelentőségűvé nőnek.” (Részletek Mózes Huba: *Népszolgálat kettős tükörben* című tanulmányból. *Korunk*, 1979/5.)

Az emlékház gondnokaival folytatott beszélgetéseim során többször szóba kerül egy név, különösen ha elakadunk valaminek a tisztázása közben: na, ezt meg kellene kérdezni Boriska nénitől! Amikor pedig felteszem a kérdést, hogy miként zajlottak itt Benedek Elek napjai, milyen volt a napi munkabeosztása, akkor egyenesen ezt a választ kapom: mindjárt szólnak Bo-

riska nénié. Hiszen ő nemcsak szomszédja és rokona, gépirónője is volt Elek apónak a *Cimborra*-korszakban.

Benedek Borbála vagyok – mutatkozik be –, Elek bácsi unokahúga. Tudja, én mindig így szólítottam őt: Elek bácsi. Életem legszebb korszaka volt az, amikor a közelében lehettem. 1926 és 1928 között voltam a *Cimborra* alkalmazottja, de azután is bejártam segíteni Elek bácsinak, hogy a lap sorsa válságosra fordult, s kénytelen volt felmondani nekem. Hogy kerültem ide? Bizonyára hallott arról, hogy akkoriban olyan szigorúak voltak az érettségi vizsgák feltételei, hogy csak nagyon keveseknek adatott meg az érvényesülésre feljogosító diploma. Hát nagyon el voltak keseredve, fogalmam sem volt, hogy mihez kezdjek. S akkor Elek bácsi azzal vigasztalt: ha gépirónői képesítést szerzek, felvesz a *Cimborrához*. Így is volt: 1926 tavaszán álltam munkába. Nyolc órákor volt mindig a munkakezdésem, de nem kellett megvárnom, hogy Elek bácsi útbaigazítson, mert előző nap már megbeszéltük volt, hogy a délelőtti órákban mit kell elvégeznem.

- *Benedek Elek munkabeosztására lennék kíváncsi.*

Hajnalba kelt mindig, és a ház körüli teendőik ellátása volt az első dolga. Egy ekkora kertben örökké akadt tennivaló. Most is magam előtt látom: ülök az írógép előtt, kinézek az ablakon, s ő kapával vagy kaszával a vállán jön elő a kertből. Akkorra már az unokák is talpon voltak, s így köszöntek Elek bácsinak: „Adjon isten jó reggelt, édes nagyapókám!” Amit ő ekképpen viszonzott: „Adjon isten minden embernek, édes unokáim!” Megmosakodott, átöltözött, s reggelizés után bevonult a szobájába. Fél tíz körül aztán megérkeztek az unokák a postával. (...)

Egy pillanatra szakítsuk meg Boriska néni elbeszélését egy érdekes epizódnak a kiemelésével: „Emlékszem, hogy várta mindennap a leveleket! Nálunk nem volt postahivatal, Nagybacsonba érkeztek akkoriban a küldemények. Minket, unokáit osztott be kettesével, hogy naponta elhozzuk a postáját. Kosárral mentünk, mert általában 40–50 levél érkezett mindennap. Akik a legtöbbet hozták, az a két gyermek volt a legboldogabb, mert nagy örömet szerezhetett vele nagyapónak. Azonnal elolvasta a leveleket, s még aznap válaszolt is rájuk. Baróton akkor is szerdán tartották a hetivásárt. Ilyenkor befogatott a hintóba, s maga mellé ültette tizenkettőnk közül azt az unokát, amelyik azon a héten a legjobb volt. Így nevelt minket nagyapó...” (Bardócz Dezsőné Lőrincz Júlia)

„Nyáron, amikor mi is napról napra láttuk a posta érkezését, napi húsz levél volt a legkevesebb, hatvan levél nem ment ritkaságszámba. Ha sok volt a levél, zsörtölődött, panaszkodott Benedek Elek: hogy lehet ezt győzni! Ha kevés: kedvetlenül magyarázta, hogy nyáron, játék közben, lusták a gyerekek levelet írni, de télen annál inkább írnak... Ebédnél akárhányszor végig kellett hallgatnunk az érdekesebb gyerekleveleket. Sok kis *Cimbora*-unoka nevét, sorsát ismertük. Egyik-másikkal levelezésbe kerültek a mi gyerekeink is, a Nagyapó írásaiban sűrűn szereplő »igazi unokák.« (Benedek Marcell)

Amikor átolvasta Elek bácsi a leveleket – folytatja Boriska néni –, rendszerint aláhúzatott bennük bizonyos sorokat, s akkor jött, és diktálta is a válaszokat. Úgy előttem van most is: kezében a levelekkel körbesétálja az asztalt – soha nem ült le ilyenkor! –, és diktálja a szerkesztőségi üzeneteket. Fordítsanak nagyobb gondot a helyesíráásra, a fogalmazásra, ne felejtsek el ráírni a levélre a keltezését; felhívta a figyelmüket arra, hogy mit olvassanak el, mit írjanak meg a *Cimborának*. Mindenre gondja volt. Hányszor írtam le híressé vált tanítását – amelyek az emlékházban is ki van függesztve –: „Az állam nyelvét meg kell tanulnotok, de édesanyátok nyelvét nem szabad elfelejteni!”

- Minden Benedek Elek-levelet Boriska néni gépelt le?

Nem, csak a *Cimbora*-unokáknak szólókat. Az íróknak Elek bácsi mindig saját kezűleg fogalmazott választ küldött. Annál több dolgom volt viszont a *Cimbora* számára megszerkesztett anyagok átgépelésével (...) Fél tizenkettőkor már készen is voltunk a diktálással, akkor Elek bácsi hívta Mari nénit, és elmentek egyet sétálni. Ahogy megszólalt a harang, mindenki jött ebédelni. Addigra már megterítették az ebédlőben. Ebéd után következett az újságolvasás, a pihenés, vagy pedig a családtagokkal, vendégekkel beszélgetett kint a kertben. Három órakor újból ott ült az íróasztalánál. Estefelé aztán megbeszélte velem a másnapi teendőket, s ő Mari nénival kiment a kertbe gyümölcsöt, paszulyt szedni. Mikor minek volt a szezonja... Mindig dolgoztunk, pontos időbeosztással, de sohasem lóhalálában. A gyermekeknek küldött üzeneteiben is gyakran hivatkozott arra, hogy pontos időbeosztással mennyi mindent elvégezhet az ember még az ő korában is. Nem élt úgynevezett társadalmi életet, még a faluba se ment ki: hozzá jöttek el az emberek. S nagyon gyakoriak voltak az íróvendégek. Hirtelenjében: Szentimrei Jenő, Nyíró József, Tamási Áron, Kacsó Sándor, Bartalis János, Dsida Jenő, Sipos Domokos, Sárközi György neve jut eszembe.

- Azt hallottam, hogy híresek voltak az Elek-napok.

Az unokáknak titokban mindig színdarabot tanítottam be Elek bácsi névnapjára. Lehet, hogy sejtette, mire készülődünk, mégis igazi meglepetésként hatottak rá ezek az előadások. Képzeld, színpadot rögtönöztünk az ebédlőben! A kampók, amelyekhez a „színfalakat” rögzítettük, még most is látszanak a falakon.

- Milyen darabokat mutattak be?

Hát Elek bácsi gyermekszíndarabjait. A *Többsincs királyfi* „házi bemutatójának” volt a legnagyobb sikere. Lengyel Éva, Lengyel Dénes, Lengyel Tamás, Benedek István, Benedek András nagyjából egyidősök voltak, ők játszották a főbb szerepeket.

- Boriska néni későbbi pályájára volt-e valamilyen hatással az, hogy Benedek Elek közelében dolgozott?

Azoknak az éveknek köszönhetem, hogy később a társadalmi munkában fedeztem fel élet értelmét. Mai megnevezéssel élve: szociális gondozóként működtem. Szegény sorsú gyermekek és magukra maradt öregek istápolója voltam végig.

Benedek Elek utóéletének egyik legszebb eseménye ennek az emlékháznak a felavatása volt – jegyzem fel Bardóczné Lőrincz Júlia szavait. – 1969. május 25-én mintegy hatezer ember se-reglett ide az ország minden tájáról, hogy tisztelegjen Elek apó emléke előtt; hogy a megyei vezetők, valamint a meghívott írók (Balogh Edgár, Bartalis János, Bözödi György, Sütő András, Bajor Andor, Szabó Gyula, Domokos Géza, Bálint Tibor, Veress Zoltán, Veress Dániel, Farkas Árpád, Magyar Lajos és mások) jelenlétében részt vegyenek annak az írói otthonnak az emlékházzá nyilvánításában, amely a két világháború közötti időszak első évtizedében a romániai magyar irodalmi és művelődési élet egyik jelentős központja volt.

- Miként került sor erre a nevezetes napra?

A megyeiek támogatása mellett elsősorban az 1975-ben elhunyt Flóra néniről, Benedek Elek legkisebb leányáról kell megemlékezni. Ő volt közülünk az, aki egész életén keresztül gyűjtötte, és nagy gondnal őrizte az író kéziratait, leveleit, könyveit, az általa szerkesztett lapokat és folyóiratokat, bútorait és használati tárgyait, a munkásságáról megjelent tanulmányokat és cikkeket, a róla készített festményeket és fényképeket. Az emlékház gondolatát Balogh Edgár vetette fel először, és alighanem ő talpalt a legtöbbit a megnyitása érdekében. Amikor a jóváhagyásról értesültünk, kiürítettük a kiállításra legalkalmasabb szobákat, s a renoválás után a Sepsiszentgyörgyi Múzeum (ma ismét Székely Nemzeti Múzeum) tudományos munkaközössége – minthogy hozzájuk tartozunk – nagy szakértelemmel és hozzáértéssel rendezte emlékkiállítássá a Flóra néni által gyűjtött anyagot.

„A kényszerű feledés korszaka után hol is kezdődött? – tűnődik *Erdővidéki naplójában* az avatási ünnepségen jelen levő Sütő András. – Első fecskéként üdvözöltük az ötvenes évek végén az Ifjúsági Kiadó szerény meséskönyvét, fedőlapján Benedek apó nevével. A széles rendet azután Balogh Edgár vágta; magvas tanulmány kíséretében hozta vissza a politikus író és közügyi harcost, egybesulykolván mai gondját a hajdani segélykiálltással: »Halljátok, emberek?« A hagyománytíprás akkori tobzódásában ablaknyitás volt ez, éppen a mai nap felé. Amikor is, ha jól számolom, Benedek Elek kilenc kötete van az asztalunkon hazai kiadásban. A hatalmas életműnek csekély része ugyan, de könnyítés a lelkiismeretünkön. Itt látható most két tágas teremben az emlékgűjtemény: üveg alatt a könyvek, kéziratok, kordokumentumok, a *Cimbora* néhány példánya, s a hozzá küldött sok ezer levélből egy ákombákomos gyermeki sóhaj: »Mindig gyermek szeretnék maradni, hogy Elek apó könyveit olvashassam.«” (*Rigó és apostol*. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 1970. 22.)

Az ünnepi szónokok egyike Balogh Edgár volt. Beszédének emlékezetes alaptétele – miként azt Sütő András, a pontosvesszők helyét is észlelve, feljegyezte – így hangzott: „Gyűjtsük ide Benedek Elek összes írásait, leveleit, képeit, kortársainak és munkatársainak teljes irodalmát, legyen ide tárolva a hazai és nemzetközi folklór minden forráskincse, találjuk meg itt az egykorú sajtót, a gyermeklélektan és pedagógia, népművelés és nemzetiségi közügy alapkönyvésztét, a székely helytörténet anyagát s mindazt, ami e gyűjtemény román megfelelője, párhuzamban a hegyek másik oldalán kibontakozott rokon életművel, az Ion Creangá-nyaggal. Egy ilyen kutatóállomásra kell majd elküldenünk időnként irodalmunk – főleg a gyermek- és ifjúsági könyvszerzők és lapszerkesztők – tehetségeseit, hogy megfürödjenek Benedek Elek otthonának légkörében s kóstoljanak vagy egy almát azokról a fákról, melyeket még maga a mester ültetett.”

Természetesebb igény – fűzi hozzá Sütő – egy új konyhaszekrény sem lehet fiatal házasok otthonában.

Szándékosan nem sűrgetem Gajzágó Évát, hogy végigvezessen a kiállításon. Arra számítok, hátha közben megérkezik egy nagyobb diákcsoport, s akkor „előbb” ragadhatom meg a tárlatvezetése hangulatát is. Am aznap nagyobb csoport nem kereste fel az emlékházat – tavasszal és ősszel jönnek gyakrabban –, így hát társulok a turistaként érkező alkalmi érdeklődőkhöz.

A nagy ebédlőterem, amely egykori rendeltetése mellett a híres Elek-napok színhelye volt, és ahol még családi színelőadásokat is rendeztek – jegyzem a tárlatvezető szavait –, most Benedek Elek életművét mutatjuk be. A baloldali fal mentén elhelyezett vitrinekben az író levelei, kéziratai, műveinek különböző kiadásai láthatók. Az ebédlőasztal helyén álló tárlóban mesekötetei sorakoznak, mellette pedig egy másik vitrinben azok a folyóiratok, amelyeknek főszerkesztője volt. Nem véletlenül került a *Cimbora* a középpontba: végleges kisbaconi letelepedésétől haláláig ezért a gyermekújságért dolgozott és áldozott a legtöbbit. Erről tanúskodnak egyenként a *Cimbora*-olvasóktól kapott levelek is, amelyekből szintén bemutatunk egy válogatást. A bejárat melletti jobb sarokban azok a tárgyak láthatók, amelyeket a látogatók ajándékoztak az emlékháznak; túloldalt pedig számba vehetjük az utóbbi évtizedekben újra kiadott Benedek Elek műveket (húsznál jóval többet, köztük a Kriterion gondozásában megjelent nagyszerű *Kék-, Piros-, Arany- és Ezüst-mesekönyveket*; az első 18 ezer, az utóbbi 31 ezer példányban fogyott el; az *Arany-mesekönyv* 1973-as és 1975-ös kiadásának összpéldányszáma pedig meghaladta az 50 ezret). Ugyanebben a teremben kaptak helyet a román, német, angol, orosz, szerb,

francia és esperanto nyelven megjelent kötetek, valamint az író életéről és munkásságáról szóló szaktanulmányok és irodalomtörténeti forrásmunkák: Bajkó Mátyás, Balogh Edgár, Engel Károly, Erős Zoltán, Hegedűs János, Lengyel Dénes, Marton Lili, Florentin Popescu, Szabó Zolt, Tiberiu Utan és mások tollából.

Átlépvé a másik szobába, Benedek Elek dolgozószobájának eredeti berendezését találjuk. Itt áll az egyszerű íróasztal, mindazokkal a kellékekkel, amelyek annak idején is rajta voltak; mögötte karosszék, mellette könyvszekrény (melyben műveinek forrásmunkáit találjuk, már azokat, amelyek átvészték az idők viszontagságait). A falakon pedig – időrendi sorrendben – fényképfelvételek: az író néhány portréja, családi képek, s végül a temetésen készült fényképek. Az íróasztalon látható még Benedek Elek utolsó levelének fotókópiája, az azóta jelképpé vált félbeszakadt mondattal: „fő, hogy dolgozzanak...”

Nemcsak a ház és a kiállítás, a kert is az író emlékét őrzi. Hiszen a kocsitűt fenyőit, a nagy kert gyümölcsfáit mind maga ültette. A kertben oszlopokra erősített táblákon – néhány soros kis versek varázsolják vissza az életet és vidámságot kedvelő Benedek Elek *élő* alakját. Nem csoda, hogy szívesen jönnek ide a gyermekek (az első élmények hatására pedig többször is visszatérnek), hiszen az örökké élő mesemondóval találkozhatnak Kisbaconban.

Akik pedig visszatérnek, üres kézzel sosem jönnek: maguk varrta-szötte terítőikkel, szöttekkel, hímzésekkel s egyéb munkáikkal tisztelnek Elek apó emléke előtt. Ám nemcsak ők gazdagítják az emlékházat. A helybeli nőbizottság írásos függönyöket ajándékozott, Máthé Ferenc vargyasi népművész hatalmas faragott csillárral tette otthonosabbá a külső termet. És ne hagyjam ki a felsorolásból a képzőművészeket. Balogh Péter Benedek Elekről készített portré-szobrát küldte el; Kádár Tibor, Méder Ilona és Szécsi András festménye ugyancsak az írónak állít emléket; itt látható Gergely István és Szilágyi Zsolt Benedek Elek plakettja; Imets László és Kósa Bálint fametszete, Máthé Ferenc fába vésett féldomborműve pedig az író sajátos világát, hőseit hozza emberközelbe...

Utóirat helyett. Felhívom a Tisztelt Olvasó figyelmét arra, hogy írásom másfél évtizeddel ezelőtti állapotot rögzít. Az 1999-es kolozsvári Szabédi Napokra – mely az Erdélyi írói hagyatékok, irodalmi gyűjtemények, írói emlékházak helyzetét vette számba az Erdélyi Irodalomtörténeti Múzeum megalapításának szándékával – nagyon vártuk Bardócz Lehelné Gajzágó Évát, hogy előadásában az itt felvázolt képet kiegészítse, az újabb másfél évtized történéseivel teljesebbé tegye. Utóbb derült ki: a kilencvenes évek olyan változásokat hoztak a Benedek Elek Emlékház életében is, amelyek más krónika lapjaira tartoznak. Ahogy az emlékháztól időközben megvált Gajzágó Éva már nem érezte illetékesnek magát arra, hogy ezekről Kolozsváron beszámoljon, magam még kevésbé vállalkozhatom erre. A *Kisbaconba vezető utakról* azonban nem kell, nem szabad lemondanunk. Hiszen Benedek Elek öröksége nem „privatizálható”. Ezt ismerték fel újságírószakos hallgatóságaim is, akik az 1999-es kettős évfordulón Benedek Elek közírásának ma is érvényes tanulságait vették számba a sepsiszentgyörgyi Megyei Könyvtár szervezésében megtartott szimpóziumon. Annak a Szabó Zsoltnak az irányításával, aki az író levelezésének három vasikos kötetét helyezte a kezünk ügyébe. Kisbaconi „adósságaimat” törlesztendő magam a *Magyar írók tragédiája 1929-ben* című előadásommal készültem a rendezvényre. Van, aki a címet úgy értette: *1999-ben*. A félrehallás, meglehet, nem minden esetben jelent félreértelmezést is.

Cseke Péter